

Pol DE WITTE, *Alles is omgekeerd, Hoe de werklieden vroeger leefden*, Geannoteerd en van een nawoord voorzien door Helmut Gaus en Guy Vanschoenbeek, Kritak 1986, 310 blz.

Pol De Witte (1848-1929) werd geboren in een Gents spinnersmilieu maar slaagde erin kleermaker te worden. Zelf aan het fabrieksleven ontsnapt, raakte hij toch bij de stichting en groei van de socialistische beweging in Gent betrokken. Hij ging zich evenwel steeds meer storen aan het autoritaire optreden van Edward Anseele en trok uiteindelijk de rode deur achter zich dicht. Die ervaringen schreef hij neer in zijn *Geschiedenis van Vooruit* (1898). In zijn oude dag (1924) zette hij nog zijn „memoires” op papier, die nu door Kritak uitgegeven werden.

Die ongemeen boeiende notities zijn in de eerste plaats belangrijk voor wie geïnteresseerd is in de levensomstandigheden van de 19de eeuw, zoals in het nawoord aangetoond wordt. Maar ook over de taaltoestanden in Vlaanderen en de geschiedenis van de Vlaamse beweging valt uit dat boek wat te leren. Vaak gaat het om opmerkelijke details. Pas na de eeuwwisseling is De Witte zelf een (bescheiden) rol in de Vlaamse strijd beginnen te spelen en van zijn aandeel rept hij nauwelijks. Precies daar willen we even op ingaan. Meteen illustreren we de stelling dat memoires evenveel kunnen verzwijgen als ze vertellen.

Uit het boek blijkt bv. duidelijk hoe de franstaligheid te Gent in het midden van de 19e eeuw nog een erg beperkt, sociaal bepaald verschijnsel was. Toen het gezin De Witte op een dag een Franse brief ontving, wist men niet wat ermee aangevangen. In heel de familie en heel de straat kon niemand Frans

lezen. Vader De Witte moest enige dagen nadenken vóór hij een oplossing vond : hij trok naar een tabakshandelaar in de buurt (p. 58).

Het doorsijpelen van enkele Franse woorden in de lagere milieus moet dan ook als een erg oppervlakkig verschijnsel beschouwd worden, een laagje vernis zoals de flaminganten terecht beweerden. Een voorbeeld : de Gentse kleermakers hadden zich verenigd onder de naam „Marchands Tailleurs”, doch de grootste kleermaker van Gent, „die gestadig zaken te doen had met barons en graven, alsook met hun dames en juffers”, kende geen Frans — wat volgens De Witte in 1924 niet meer mogelijk zou zijn geweest ; hij spreekt derhalve van een ontvlaamsing van de hogere standen (p. 98 en 100). Het gebruik van Franse woorden had zelfs vaak een lichte sociaal-kritische ondertoon. Het is niet toevallig dat een tante die het wat beter stelde, „Mere” genoemd werd (p. 21).

De memoires leren ook dat het orangisme tot de jaren 1860 in het arbeidersmilieu levendig bleef (p. 71) — waar de bourgeoisie het reeds jaren eerder opgegeven had —, terwijl de afkeer voor de Franse bezetting nog steeds doorverteld werd. Die anti-Franse stemming verklaart wellicht waarom de arbeiders reeds in 1849 de *Vlaamse Leeuw* zongen (p. 44). Dit lied was pas in 1847 op papier gezet en in 1848 verspreid geraakt als reactie op de februariomwenteling in Parijs.

Rond de eeuwwisseling maakte De Witte kennis met de Gentse advocaat Benoit Huybreghts, die actief was in Vlaams-liberale milieus. Van die nieuwe vriend schetst hij een mooi portret. Het was vooral Huybreghts die De Witte in contact bracht met de radikale flaminganten van Gent. Huybreghts werd bv. één van de acht kandidaten (naast Hector Plancquaert, Alfons Sevens en Alfons Van Roy) die in 1911 op de kieslijst van de *Vlaamsche Blok* stonden, een Vlaamse lijst die door Sevens ingediend was omdat de Gentse gemeenteraad zich niet over de vervlaamsing van de Gentse universiteit had willen uitspreken.

Wat de Eerste Wereldoorlog betreft, beperkt De Witte zich in zijn memoires tot zijn vele discussies met de Duitse censuur — waar hij de duistere hand van zijn oude vijand Anseele achter zoekt. Dat is erg jammer, want De Witte was een bevoorrecht getuige van het aktivisme, zonder daarin zelf een eersterangsrol te spelen.

De Witte werd al in november 1915 genoemd als medewerker van een flamingantisch dagblad dat tegen *De Vlaamsche Post* opgericht zou worden. Het plan mislukte. Kort erop werd De Witte gesignaleerd als de auteur van een reeks bijzonder plezierige brieven in *De Vlaamsche Post*¹ „Vermomd” als een Duits soldaat schreef hij enkele brieven naar zijn vrouw in Duitsland, waarin hij zijn naïeve verbazing schetste over de taaltoestanden in Gent en de vlotte samenwerking tussen de franskiljonse bourgeoisie en de Duitsers².

1. Zie D. VANACKER, *De Vlaamsche Post*, In : *Wetenschappelijke Tijdingen*, XLV, p. 10-11.

2. Bv. *De Vlaamsche Post* 15 en 22.12.15.

In april 1916, onmiddellijk na het opdoeken van *De Vlaamische Post*, kreeg De Witte plots toestemming om het weekblad *De Waarheid*, het orgaan van de „Vrijen Socialistenbond”, opnieuw uit te geven³. Dit blad steunde op bescheiden wijze het aktivisme. Pas in de herfst van 1917 werd het standpunt iets meer uitgesproken door de artikelen van *Sfinx*, alias Benoit Huybrechts.

Het stuk dat in Gent evenwel het meest ophef maakte, was een interview van *P.d.W.* (Pol De Witte dus) met Herman De Baets. Die was zijn politieke carrière als flamingant begonnen, maar was tot een „volbloed” franskiljon geëvolueerd (en daarom b.v. uit de Snellaertskring gezet). In Gent was De Baets, als eerste deputeerde, heel de oorlog de hoogste Belgische gezagsdrager. Op de hoogste bevoegdheid van de Deputatie had De Baets zich trouwens reeds in oktober 1914 beroepen om de Gentse universiteit tot heropening te sommeren⁴.

Omdat De Witte ten behoeve van zijn lezers wou weten of de diploma's van de Vlaamse Hogeschool rechtsgeldig zouden zijn, had hij een onderhoud aangevraagd met De Baets, „wiens bevoegdheid en goede trouw wel door niemand zullen ontkend worden”. De deputeerde vertelde hem dat de bezettende overheid, juridisch gezien, volgens de konventie van Den Haag het recht had de hogeschool te vervlaamsen en dat haar diploma's derhalve wettig waren. Als de Belgische regering bij haar terugkeer de vervlaamsing ongedaan zou maken, zou die beslissing nooit terugwerkende kracht kunnen hebben. Bovendien was De Baets persoonlijk van mening „dat de jeugd moet studeren en werken (...). Ik zou het het als een groot ongeluk, als een ontzettende ramp beschouwen, moest een geslacht opgroeien zonder gestudeerden”⁵. De Baets' interview werd uiteraard met veel genoegen door de aktivistische pers overgenomen⁶. Belangrijk is vooral het ogenblik waarop het artikel gepubliceerd werd. Precies in december 1917 verscherpte de opeising van jongeren, zodat een aantal van hen naar de Vlaamse Hogeschool vluchtte om aan de Duitse dwangarbeid te

3. Het opnieuw opduiken van *De Waarheid* werd onmiddellijk aan Paul Fredericq, gevangen in Duitsland, gesignaleerd door Pol Anri (brief 31.03.16 in Dagboek Fredericq, BRUG hs. 3708 : 04.04.16 ; brief 15.04.16 in Dagboek 20.04.16) en Oscar Van Hauwaert (kaart 05.04.16 in Dagboek 19.04.16). Volgens Fredericq's Vlaams-liberale vrienden kon *De Waarheid* niet als een opvolger van *De Vlaamische Post* beschouwd worden. Het blad bevatte alleen maar „kibbelarij” over en vooral tegen *Vooruit* (brief Maurits Basse 21.05.16 in Dagboek 26.05.16). Ansele beweerde in de Gentse gemeenteraad dat het blad heropgestart was met financiële steun van de bourgeoisie (*De Waarheid* 12.11.16). Nog op 7 november 1918 — de Duitse censuur was reeds aan het inpakken — zou *Vooruit* die beschuldiging herhalen.

4. Brief De Baets 26.10.14 aan rektor Schoentjes (RA Beveren, Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen 0/722/5). Volgens de memoires (p. 249) wist De Witte van De Baets' pogingen in 1914-15 om de universiteit te heropenen.

5. *De Waarheid* 16.12.17.

6. B.v. *Het Vlaamische Nieuws* 18.12.17. Na de oorlog zou dit interview De Baets heel wat last berokkenen. Vooral tegen de orde van de advocaten had hij alle moeite om zich te verdedigen (RA Beveren, Provinciaal bestuur Oost-Vlaanderen 0/722/5).

ontsnappen⁷. Het kan De Wittes bedoeling geweest zijn om die stap te vergemakkelijken, met De Baets als gezagsargument. In zijn memoires signaleert hij immers hoe hij ook, op een andere wijze, enkele opgeëisten hielp (p. 242-244).

De Wittes vriend Huybreghts was intussen, in oktober 1917, benoemd tot buitengewoon hoogleraar. In maart 1918 werd hij als curator van de Hogeschool aangewezen. Hij fungeerde als voorzitter van de eerste activistische meetings die vanaf oktober 1917 georganiseerd werden en bleek een van de kopstukken van de radikale *Nationalistenbond* van Jan Wannyn. Eén bron noemt De Witte als mede-auteur van de gekruide activistische pamfletten die door Wannyn verspreid werden. In april 1918 werd Huybreghts, met Wannyn, schepen in het activistische kollege dat door de Duitsers aangesteld was na de wegvoering van burgemeester Braun.

Op 9 november 1918 ging Huybreghts op de vlucht, samen met de Duitse burgemeester. Hij werd geschrapd van de balie en veroordeeld tot 20 jaar. Zijn goede vriend Pol De Witte bleef in Gent en — voor zover we weten — werd hij op geen enkele wijze lastig gevallen voor wat onder de oorlog gebeurd was. Huybreghts stierf in 1921 te Middelburg. „Diep heimwee heeft hem langzaam ondermijnd”, schreef *De Vlaamsch-Nationale Gedachte*⁸.

Vermoedelijk had De Witte in 1924 niet veel zin om daar iets meer over te vertellen. Alleen laat hij zich ontvallen dat de vervolging van de „Vlaamse martelaars” toch een geweldige indruk op hun kinderen moest maken. „Men kan erop rekenen dat er uit de gal en de haat die sedert vijf jaar gezaaid is Vlaamse leiders zullen groeien, zoals wij er tot heden geen gekend hebben” (p. 45).

D. VANACKER

7. Een van hen was Leo Elaut. Zie L. ELAUT, *Mijn memoires*, 1981, 150.

8. T. Heyse, Index documentaire, I. L'Université flamande, 1918-19, 167, 233; *De Vlaamsche Smeder* 19.05.18; *De Vlaamsch-Nationale Gedachte* 1/3-4 (september-oktober 1921); Stadsarchief Gent, SAG XXI-6 Dagboek J. Nève 03.11.17.